

Euskaldunen istorioak

Jorge Oteiza eta Sabino Aranaren buruak (1979). Argazkia: Oteiza Museoa

Sabin Etxea, euskal abertzaletasunaren sortzailearen jaiotetxea.

SABINO Arana Goiriren jaiotza 150 urte dela eta ekimen desberdinak burutu ohi dira urtean barrena. EITBn, dokumental berria eta Sabin izeneko dokudrama. Euskaltzaindiak Sabino Arana Fundazioarekin batera Jardunaldia, *Hermes* aldizkariak 50 ale berezia eta oraingoan Bizkaiko Foru Aldundiko Bizkaikoa erakundeak antolatu berri du erakusketa zabala, *Askatasun eguzkia* lelopean. Jaiotzaren ehungarren urtean, Bizkaiko Aldundi probin-tzialeko aldizkariak, *Vizcaya* izenekoak, frankismo garaian ere gogoratu zuen, hainbat irudi tarteko, J.M. Areilzaren ikuspegiaren bidez. Bere alde, Sabindar Ba-tzak 1965ean lan osoak argitaratu zituen Buenos Airesen. Oraingoan, erakusketa atal batean, zein edozein etxetik, Sabino Aranaren lan osoak eskuragarri ditugu. (www.sag150.eu). Erakusketa antolatzeko unean, pertsonaiaren osotasunaren baitan bi ezaugarri hartu ditugu ardatz: Euskaltasuna eta ekintzabide politikoa.

1.-Lehen data, 1865koa dugu, Sabino Aranaren jaioturtea. 1864ean, Bizkaiko Batzar Nagusietan aldarrikapen politiko berritzaileak agiri ziren jadanik. Buruzagien artean aita, Santiago Arana, Abandoko elizatearen ordezkari. Bestalde, hiru ordezkari euskarazko katedra indarrean jartzea eskatu zuten, hizkuntza nazionalitatearen oinarri nagusia zelako. (*Allí donde concluye la lengua de los pueblos concluye su nacionalidad*). Batzar horietan Portugalgeteko ordezkaria zen M. Loredok *Jaungoikoa eta Foruak* goiburua aldarrikatu zuen. Foruzaleatasuna, aginte politikoa zen heinean, bereziki, liberalen ildokoa zena, erlijio katolikoaren sinesmenei erabat uztartu zion, transzendentzia erantsi zion eta bitan banatu zen foruzaleatasunaren aldarria, liberala eta katolikoa. Aldi berean, Bilboaldean iraultza industrial errotzen ari zen eta gizartearen erabateko aldaketa gertatu zen.

Sabino Arana, Abandon gaztelaniaz eta Baionan, erbesteraturik, frantsesez eskolatu zen. Euskal akademia aldarrikatu eta 21 urtez,

Sabino Aranaren bizitza hainbat ikuspuntutik jasotzen duen erakusketa dago ikusgai Bilboko María Diaz de Haro kalean dagoen Ondare aretoan, Bizkaikoa erakundeak antolatuta, euskal abertzaletasunaren sortzailea jaio zeneko 150. urteurrena dela eta

Joseba Agirreazkuenagaren erreportaia

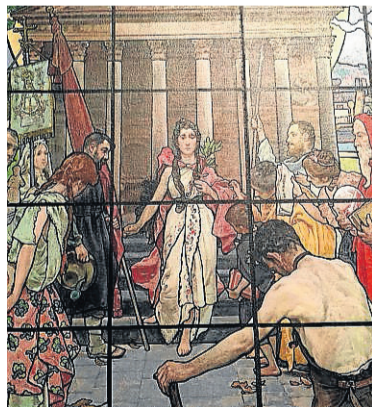
Askatasun eguzkia: Sabino Arana, erakusteko moduko bizitza

euskara euskaldunen nazioaren adierazgarria zela idatzi zuen. Gizarte moderno berrian, euskal hitzunik lekuri izango ote zuten Euskal Herrian? Horra oraindik argitu ez den erronka.

2.-Bigarren data, 1898 dugu. Sabino Arana Bilboko barrutian Bizkaiko Aldundirako hautatua izan zen eta bertan 1903 arte, ordezkari publikoa bihurtu zen. Garaiko giro horretan politikagintzaren arloan, hiru pertsona elkarren arteko jokoan agiri zaizkigu: Chavarri, Perezagua eta Arana.

ZER ERAKUSTEN DA? 18 jatorrizko margo, garaian garaiko goi mailako margolari ezagunen ikuspegiak, euskal abertzaletasunaren ildokoak batzuk, adibidez A. Guiard eta A. Guinea. Bestalde garaikide izan ziren sei pertsona bako bako: Aureliano del Valle, A. Guinea, S. Arana, A. Campion, R. de la Sota, M. Unamuno. Eta sarreran bertan Oteizak Sabino Arana aitzakitzat harturik, egin zituen 8 busto, zein baino zein Oteizaren erretratu zuzenak.

Sabino Aranak, publizitate eta propagandarako sena berezia izan zuen

Guineak margoturikoa Foru Aldundiko Jauregiaren bidriera egiteko. Argazkia: Bizkaiko Foru Aldundia

eta berak sortu zituen aldizkari eta egunkari guztiak agiri dira. Aldizkari artean nabarmentzekoa da *La lucha de clases* 1898an maiatzaren lehen argitaratu zuen azala.

Bere bizitzan barrena argitaratu zituen liburu eta liburuxka guztiak erakusten dira. Adibidez, 1896. urteko apirilak 12an Ereñon Espainiako parlamenturako hauteskunde egunean labankadaz J. A. Arrizabala hil zuten eta bere omenez eta

S. Aranaren burua, 1919an L. Fernandez de Vianak egina. Argazkia: Arabako Arte Ederren Museoa

gorazarrez Sabino Aranak idatzi zuen oroimena agiri da.

Setazko zapi ikusgarriak daude erakusgarri, ikurrinaren txoko berezian, ikurrinaren lehen zirriborroaren ondoan eta Sabino Aranaren bulegoko mahaia eta ezkondu ostean senar emazteen eguneko tresneria.

EDUKIAK ETA ATAL NAGUSIAK Hiru atal nagusi: 1.-Aurrekari politikoak

eta garaiko giro soziala eta ekonomikoa

-Espainiako erresuman bi konstituzio indarrean jarri ziren, 1808 eta 1812an. Bizkaiko Batzar Nagusietako ordezkariak erabaki bera adierazi zuten: Bizkaiko konstituzioa bere horretan iraun behar zuela. Eta Sabino Aranak *Egutegi bizkaitarrean* J. J. M. Yandiolen adierazpena (1808) euskarara itzuli zuen, Bizkaia alderdi konstituzioaren oinarri aldarrikatuz. Burujabetzaren aldeko kultura politikoa abian zegoen. Abandon eta Bilbon euskaltasun politikoa agiri zen (Astarloa, Bizenta Mogel, Ulibarri) eta horren jabe egin zen. Batzar Nagusien bidezko gobernuak 1877ra arte iraun zuen eta euskal politikagintzan Batzar Nagusien ezabatzea, gertakizun epifaniakoa gertatu zen. Agintea galtzeak edonori kalte eragiten dio. Pi i Margall errepublikanoak *Las nacionalidades* liburuan 1877an idatzi zuena gogoratzen dugu: "Espainiak onartuko ote du euskaldunen independentziarik?"

-D'Abbadiren bidezko koplarien guduak eta euskal jaiki gogoratzen dira. Bereziki, *Euskal Erria* aldizka-

Euskaldunen istorioak

S. Aranaren mahaia; atzean A. Guinearen 'Jaun Zuria'; eskubian A. Campion eta Barroeta eta Losadaren margoak.

S. Aranaren buruak, J. Oteizak egina. Argazkia: SAF

Erakusketaren iragarkia eta Arana anaien argitaletxearena (1896).

EGILEA

JOSEBA AGIRREAZKUENAGA

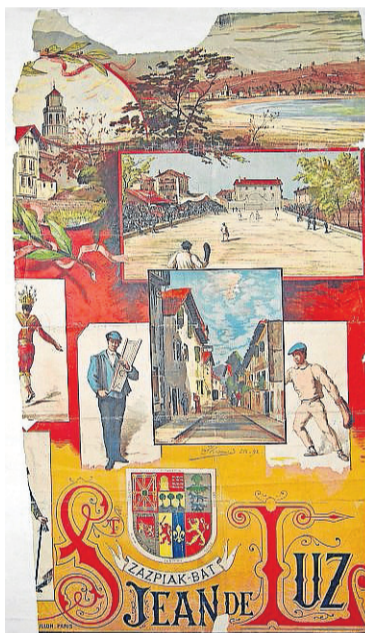
UPV-EHUko katedraduna. 'Askatasun eguzkia: Sabino Arana, (1865-1903)' erakusketaren arduraduna

ria, euskaroak eta zazpiak bateko armarrria, 1892an inprimatua.

-Bilboaldeko gizartea erabat berri-tu zen. Atal honetan burdin meategietako paisaia agiri zaigu margoturik 1887ko akuarela handi eta eder batean eta pertsonai bi: Chavarri, meategietako jabeduna, ingenieroa eta enpresa industrial berritzaileen sortzailea. Politikagintzaren arloan Bizkaiko Aldundian eta Bilboko Udaletxean erabateko gehiengoa zuen, liberal ildokoa eta erregeza-lea. Bestalde, Perezagua, langileen buruzagia eta Tomas Meaberen margoa, A. Arruek egina. T. Meabek eta Sabino Aranak eztabaida interesgarriak izan zituzten.

2.-Aranatarren etxekoak ageri dira. Sabino Aranaren ibilbidea Bartzelonan, Renaixensaren garaian eta katalanismo politikaren hasieran. Ikasle zela euskararen inguruko kezkek zituen, bereziki euskara goi mailako kultura hizkuntza izan zedin. Euskararen katedran porrot egin ondoren, Bilbora iritsi zenean ekintza politikoan sartu zen. Euskaldun Batzokia antolatu eta isilpeko alderdi bat: *Bizkaia Batzarra*. *Vizcaytik Bizkaira* R. M. Azkueren zarzuela goraiatu egin zuen. Elkarren arteko adiskidetasuna lehenik eta ondoren euskararen normalizazio prozesuan elkarren arteko lehia. Bizkaiko independe-tzia aldarrikatu zuen (1892) eta Nafarroaren aldeko. *Bizkaitarra* agerkarian espainiarrak arrotzak dira, españo-

lismoa salatu eta euskal gizartean odola eta jaioterriaren arabera segregazioak amesten ditu. Odolak egiten du abertzalea idatzi zuen. Hasierako garaiko asmakizunak dira, piztu eta esna-tzeko. Euskaldun Batzokiaren aurkako denuntzia zela eta 1895ean espexean sartu zuten. Aranzadik idatzi zuen artikulua bere gain har-tzen du. Epaitegian D. Irujok bere defentsan euskal abertzaletasunaren teoria ondu zuen. Guztira, 8 denuntzia, 7 epaiketa, 3 izun jaso zituen. Espetxealdiaren ostean, argitaletxea sortu zuen, goiburu batez: Pizkundera, industrigintza berriaren pizkunderaren garaian, euskarak, euskal nortasunaren piztundera behar zuen izan. Azkuek bere alde-tik *Euskaltzale* aldizkaria euskaraz sortu zuen, Aranak *Baserritarra*, gaztelaniaz eta euskaraz. Euskal-erriako foruzaleak zirenak, *Euskalduna* agerkaria ere, liberal erroko euskal abertzaletasunaren alde. 1898an, azkenik, guztiak batera, euskaltasun politikoak hauteskundeetara jauzia egin zuen katoliko zein liberal ildokoa izan. Sabino Arana izango zen ordezkaria, handiki eta kazike berriaren aurka, hau da, Chavarriren alderdikoak gailentzeko. Arazo soziala begi-bistakoa zen. Aranak azpiegiturarik ez zenez, R. M. Azkueri Euskaldun Biltokia hauteskundeetarako erabiltzeko baimena eskatzen dio eta Azkuek baiezkoa. Eta horrela, Bilbo barru-

Zazpiak Bat. 1892an argitaratua.

tiko hautesleriaren %9ak Aranaren kandidaturaren alde sinatu zuen.

1898KO HAUTESKUNDEAK 1898ko hauteskundeetan berri zehatza erakusten dugu, herriz herri botoen kontaketa. Jaso zituen 4.545 botoetatik erdia baino gehiago Bilbon hartu zituen, 2.524, boto-emaielen %32. Urdulizeko herrian %93 eta Erandion %57. Diputazioa heldu eta berehala helburu bi izan zituen: Kontu guztiak argi eta garbi eta bestalde handikien mesederako, hau da

Chavarriren ingurukoentzat mesederik ez. Horrez gain, lau herrialdeetako Diputazioen arteko kontseilua sor-tzea proposatu zuen, euskal agintari-tzaren islatzat, ohikoa zena, hitzartu, baina ez zioten onartu. Erakusketan, hartu zituen ekimen guz-tien berri agiri da.

1899an udal hauteskundeetara aurkeztu ziren eta Bilbon 5 zinegotzi lortu zituzten eta Bermeon beste bost. Mundakan lehen alkate abertzalea, Salvador Etxeita. Arteagan eta beste herri batzuetan ere abertzaleen inguruko zinegotziak aukeratu ziren. Bi urteren buruan Bermeon gehiengoa lortu zuten eta amarratzaren (kazikeak izendatzeko metafora ederra) itxarrak gaindituz. Proiektu sozial bati atxikiturik agiri da euskal nortasunaren defentsa. 1901ean, Unamunoren Bilbon adierazi zuen euskarak bizitza modernorako ez zuela balio. Eta hala zen, baina Aranaren erantzuna: egokitu dezagun eta Hendaian, euskaltza-leen bileran horixe eskatu zuen. Azkuek ere Unamunori idatzi zion, berak gaztelera egokitzen zuen bitartean, beste batzuk euskara.

Garai honetan abertzaletasuna alderdi bat baino ez zen. Batzokiak egin zituzten, Athletic eta Bilbao futbol taldeen arteko batasuna 1902ra-ko sortu zuten *Bizkaya* izenez, *Euskeria* orfeoia, euskaraz eta latinez kantatzeko eta abar. Espainia-ko Gobernuak edozein aitzaki erabiltzen zuen ekimenak, *El Correo*

vasco egunkaria eta beste, debekatzeko. Sabino Arana espexean berriz sartu zuten telegrama bat Estatu Batuetako presidenteari bidaltzeagatik. Bizkaiaren independentzia lortzeko bideak jorratzen ari zen eta nazioarteko babesa lortu nahian. Espexean zegoela beste alderdi berri bat asmatzen saiatu zen. Alderdi abertzale delakoa, isilpeko egitasmoa zen. Baina Liga de Vascos, hasieratik espainolista izanik, agerikoa bihurtu nahi zuen, Espainiar legearen baitan. Azkenik bere inguruko batzuk ez zioten jaramonik egin. A. Zabala jarri zuen alderdiko buru, alderdi berriaren aurkako, legegizona, historian aditua eta euskalduna. M. Cortes ondoan zuela, ekin zion alderdi abertzalearen antolaketari. Sabino Arana N. Atxikallanderekin ezkondu zen Abinan (1900). Baserritarra eta sozialki behe mailakoa. Bere ingurukoek ezkontzaren aurka zeuden baina bere ezkontza sozialki esanguratsua bihurtu nahi izan zuen, doktrina demokratikoen alde zegoela erakusteko (hala adierazi zion E. Aranzadiri). 1903an jadanik, pertsonai politikoa ezaguna zen eta bere heriotza egunkari guztietan agiri zen. Erakusketaren azken atala, gomutaria da. Bertan 1936an Arana-Goiri gudaltaldearen ibilbidea ere azaltzen da.

Erakusketa Ondare aretoan ikus daiteke (María Diaz de Haro, II. Bilbo). ●

EGIN BAT SABINO ARANA FUNDAZIOAREN LAGUNEKIN

CLICK: www.sabinoarana.org

ÚNETE A LOS/AS AMIGOS/AS

VICTOR AITOR PANTXO JOSEBA IÑIGO GIOVANNI JONE ALBERTO AMALIA RICARDO MIKELÉ ÁNGELA FÉLIX ISABEL GORKA ANA URKO MALEN MATILDE BEGONA ESTEBAN IBON EIDERA ALMUDENA ZIORTZA JOSU IRANTZU GARBINE MIREN LUZ IGONE LUIS DAVE ELVIRA IAN ALEX JUAN IKER TELMO XIXILI PEPE SUSANA ORKATZ RITA OR VALENTIN EGUZKINE BAKARNE EGIN ZATEZ BAZKIDE! T: 94 405 64 50 HAZTE SOCIO/A! ARANTZA CECILIA IDURRE JONE PRO BORJA JAIME OSCAR ALICIA VIOLETA MALENA RAQUEL AURORA PERU SONIA NORA GONZALO ALBERTO QUIQUE LUIS MARTINE ANDREA IMANOL LUKA MAR LEIRE JULEN ESTIBALIZ